

CONTRIBUȚII ASUPRA BIOGRAFIEI CLEOPATREI HRȘANOVSKAIA

Lucia ARGINT, dr.

Summary

The result of this research has been oriented towards the elucidation of some errors and existing inexactitudes in the biography description of the first woman composer from Bessarabia – Cleopatra Hrșanovskaia.

This Bessarabian talented intellectual remains unknown to the public from the Republic of Moldova, her name being often omitted, either because of ignorance, or because of the incognizance of her value in autochthonous encyclopaedias published during the last decades.

In the present article, I tried to investigate the errors in the existing publications regarding the personality of C. Hrșanovskaia, as well as to determine the role and importance of this representative of the Bessarabian elite in the local culture promotion at the beginning of the 20th century, through her musical works, but also from the perspective of her being the foundress of the first private musical school from Bessarabia. The biography research allowed me to find several historical dates which supplement and re-establish the unknown destiny of an outstanding noblewoman from Bessarabia who, at her time, succeeded to impress and manifest herself in her sphere of activity, being an excellent musician, a special singer, pedagogue and expert in vocal music, as well as a talented composer. The biography of Cleopatra Hrșanovski deserves to be researched in detail in order to supplement it with currently unknown aspects and mysteries concerning her forgotten destiny.

„Nu fiecare persoană a societății care poate fi apreciat drept un produs al epocii sale, are dreptul la o biografie. Orice cultură scoate în evidență atât modele de oameni cu personalitate, cât și oameni cu, sau fără, biografie”. Iu. Lotman

În anul 2016, prima femeie compozitor din Basarabia, Cleopatra Hrșanovskaia avea să împlinească 155 de ani de la naștere. Evenimentul însă, a trecut neobservat pe fonul știrilor de alt gen din cotidianul social-politic din Republica Moldova. Am ajuns să se aprecieze alte priorități și valori, cu riscul de a elimina din circuitul valorilor istorice nume și opera, fără de care patrimoniul nostru cultural, ca și cel universal, s-ar vedea sărăcit. Analiza biografiei acestei basarabence talentate ne-a fost interesantă din mai multe perspective: Cleopatra Hrșanovskaia ca subiect istoriografic, dilemele istoriografice privind personalitatea protagonistei acestui studiu și referințele biografice: între obiectivitate și ficțiune.

Despre fenomenul Cleopatrei Hrșanovskaia, în toate timpurile s-a scris infim de puțin. Analiza diverselor surse istorice demonstrează că, în calitate de subiect istoriografic, această personalitate rămâne insuficient studiată. În perioada interbelică, numele ei a fost amintit de cercetătorii Gh. Bezviconi [7, p.111] și Nițulescu Petre [16, p. 763-764]. Ar fi putut fi uitată cu totul în anii postbelici, dar Istoria, nu o singură dată, a demonstrat omenirii că, în timp, interesele culturale se dovedesc mai durabile decât cele politice. În felul acesta, la sf. anilor 80 și în anii 90 ai sec. XX-lea, printr-o binecuvântată economie a valorilor, numele a ieșit, cu mult-puținul său, la suprafață, dovedind că „în spirit, nici un destin nu se poate pierde; se poate amâna, până când istoria se mai cumintește și oamenii recapătă desprinderea respectului” [13]. Pe parcursul ultimilor douăzeci de ani, notițe cu caracter biografic despre C. Hrșanovskaia au apărut doar în câteva surse enciclopedice, semnate de cercetătorul S. Buzilă, dar și într-un dicționar semnat de autorii Gheorghe Bobină și Lidia Troianowski [10, p. 162] și într-un articol scris de Serghei Pojar [17] etc.

Numele Cleopatrei Hrșanovskaia rămâne o enigmă chiar și pentru cecetători din domeniul muzicii naționale, care, spre exemplu, nu cunosc faptul că sub numele de „compozitorul basarabean Hrșanovskii” [15] se ascunde nu un „EL” (cum indică unele surse) ci o „Ea”, adică o intelectuală talentată din Basarabia.

Alții, pentru a-i idealiza imaginea, sau poate, pentru a atrage atenția cititorilor asupra personalității acestei neobișnuite prezențe feminine în lumea muzicii autohtone, la hotar de secol XIX, o compară pe C.

Hrșanovskaia cu una dintre cele mai impresionante femei din istoria antică, *Cleopatra* a VII-a din dinastia Ptolemeilor [17] .

Puținele fotografii de epocă în care i s-a păstrat chipul, demonstrează însă, că Cleopatra Hrșanovskaia nu era înzestrată cu frumusețe fizică deosebită. De fapt, nu era frumoasă nici pentru standardele de frumusețe specifice epocii sale. (Vezi Anexa 1)

Ceea ce le unea cu adevărat consta în faptul că Cl. Hrșanovskaia, ca și misterioasa Regină a Egiptului, care era o femeie plăcută, dar nu și o mare frumusețe¹, a fost mai degrabă o fire carismatică și o adevărată luptătoare...

O altă situație confuză legată de chipul Cleopatrei Hrșanovskaia s-a întâmplat la 17 decembrie 2011, când, cu ocazia aniversării a 150 de ani de la nașterea primei femei-compozitoare din Basarabia, Poșta Moldovei a emis o marcă dedicată acesteia.

Această inițiativă, în fond nobilă, este însă umbrată de faptul că chipul de pe timbru aparține nu Cleopatrei, ci surorii sale – Mariei Hrșanovskaia și ea un recunoscut pedagog basarabean... (Anexa 2)

Încercînd să găsim de unde se trag rădăcinile acestei confuzii, am apelat la o evaluare a istoriografiei existente ce ar fi conținut informații despre protagonista acestui studiu. Investigația întreprinsă ne-a convins că edițiile enciclopedice publicate în orașul Chișinău, cu date biografice ale Cl. Hrșanovskaia (pezentate de autorul S. Buzilă [11, p. 247, 12, p. 137]) sunt însoțite iarăși de chipul Mariei Hrșanovskaia la o vârstă înaintată.

Convingerea că chipul de pe timbru aparține Mariei, și nu Cleopatrei Hrșanovskaia, ne-o întărește reevaluarea conținutului unui articol din anii interbelici „Femeia Basarabeană”, semnat de cercetătorul basarabean Gh. Bezviconi [6, p. 52] care, pe lângă câteva date biografice, a plasat și chipul celor două surori deosebite alături. (Anexa 3)

Toate aceste inexactități și neclarități legate de numele C. Hrșanovskaia, cu voie sau fără de voie produse, sunt totodată însă, atât de caracteristice pentru destinul acestei personalități enigmatice, a cărei viață și creație a fost și rămân încă pline de multe semne de întrebare, de întâmplări ciudate, *incerte*, situate într-un trecut, uneori și el incert.

Despre viața și activitatea Cl. Hrșanovskaia se cunoaște încă destul de puțin. S-a născut în anul 1861 în familia lui Iacob Hrșanovskii. Numele de familie Hrșanovskii (*Hrșanovskiiy*) ne indică că ar proveni dintr-o familie de origine poloneză, majoritatea reprezentanților familiilor Hrșanovskii făcând parte din șlehta poloneză, ce puteau fi întâlniți atât în Polonia cât și în spațiul Ucrainei, Belorusiei și Rusiei.

Nu se cunoaște când și cum a ajuns această familie în Basarabia dar, se pare, că este una cu mai mulți copii, toți, inclusiv fiicele, obținând studii, ceea ce indică asupra unei bune situații materiale. Primele informații despre un reprezentant al acestei familii le întâlnim în Anuarul „Adres Calendarul Basarabiei” din anul 1875, unde este amintit cel mai mare frate al Cleopatrei – A.F. Hrșanovskii, pe atunci angajat, dar totodată încă student la *Universitatea Novorossiysk* din Odesa. Andrei Filimonovici Hrșanovskii era secretar gubernal și locuia în orașul Chișinău, deținând o casă proprie pe strada Sinadinov [3]. Începând cu sfârșitul anilor șaptezeci ai sec. XIX-lea, acesta activa în calitate de avocat în Judecătoria Regională din Chișinău și în judecătoria Comercială Basarabeană [1, p.10, 12]. Soră sa Maria (1859 - 11.12.1930), a absolvit cursurile *Liceului nr.1 de fete* din orașul Chișinău, alegând să activeze pe tărâm pedagogic și devenind cu timpul o talentată învățătoare [6, p. 52] .

La sf. sec. al XIX-lea – înc. sec. XX, în Calendarele anuale ale Basarabiei putea fi întâlnită o scurtă informație și despre un alt reprezentant al acestei familii – Peotr Filimonovici Hrșanovskii, ajuns consilier

¹ Steriotip creat de chipul **actriței americane** *Elizabeth Taylor*, care a jucat în film o *Cleopatră* mai frumoasă decăt originalul.

titular, medic de zemstvă, iar în anul 1903, îl găsim activând în calitate de membru al Upravei Zemstvei din Orhei și responsabil de satul Sărăteni [3].

În surse ne mai putem ciocni și de numele unui ofițer – Hrșanovskii Iacov Filimonovici, locotenent colonel de infanterie, înscris la 01.01.1909 în regimentul bulgar *Minskii* (în care își făceau slujba mai mulți basarabeni) [18], însă nu am găsit dovezi, că acest I.F.Hrșanovskii, ar fi în legături de rudenie cu Cleopatra Hrșanovkaia.

De asemenea, nu se știe de unde a deprins Cl. F. Hrșanovkaia pasiunea pentru muzică. Ar fi ținut de educația cultivată în familie, cunoscându-se că pianul, în acele timpuri, era un tradițional și indispensabil instrument în casa oricărei familii de nobili Totodată deprinderile muzicale nu sunt exclusiv rezultatul unui „noroc genetic” sau educații casnice, dimpotrivă, dobândirea lor se realizează printr-o îndelungată și intensă implicare în diverse experiențe. Ar fi putut prinde dragostea pentru muzică și în timpul școlii, la lecțiile de muzică și cânt, predate la Liceul nr.1 de fete din Chișinău inițial, posibil de însăși Liubovi A. Beliugova².

Obținerea studiilor medii i-a permis, între anii 1882-1886, să continue studiile muzicale deja la Conservatorul din Moscova, în clasa de canto, la una dintre cele mai apreciate profesoare și cântărețe aceluși timp – Natalia Irețkaia, care a fost, în diveși ani, profesoară și pentru alte talentate basarabence ca: *Valentina Cuza, Evghenia Lucezarskaia, Lidia Lipkovskaia* etc.

Studiile obținute însă, inițial nu au fost în stare să-i ofere tinerei absolvente condiții necesare pentru a se afirma doar în muzică. În acea vreme, într-o societate ce păstra mentalitatea și tradițiile patriarhale, nici educația formală, nici cea informală nu ofereau femeii aceleași șanse de dezvoltare și autoafirmare profesională precum *bărbaților*. Lipsa unui sprijin din partea unui eventual mecenat, sau a unui soț influent, care să-i consolideze statutul social, alături de asigurarea independenței existenței sale, îi îngreuna existența și realizarea marilor sale vise profesionale.

După câțiva ani de căutări și încercări de a-și face un nume în mediul muzical, revine în Chișinău și activează între anii 1890 – 1897 în fosta sa Alma Mater, la *Liceul nr.1 de fete a Zemstvei din Basarabia*, deja în calitate de învățătoare de muzică și cânt [2, p. 31-32].

Paralel cu activitatea pedagogică, Cleopatra continuă să-și perfecționeze și dezvolte abilitățile vocale și muzicale, ieșind în scenă cu diverse ocazii mondene, organizate în acei ani în Chișinău, demonstrând pentru început o interpretare excelentă de lied. Muzica pentru Cleopatra, pe parcurs, devine un *modus vivendi*, o respirație prin care, și datorită careia, trăia. Profitând de vacanțe, încerca orice ocazie de a se promova în lumea muzicii. În cadrul ANRM, se păstrează una dintre acele cereri adresate președintelui Consiliului Profesorat al Liceului nr.1 de fete al Zemstvei din Basarabia prin care C. Hrșanovkaia, ruga să i se permită să călătorească din luna mai până în luna septembrie (1896) în diverse locuri ale Imperiului Rus. (Anexa 4)

Presupunem că aceste călătorii sau deplasări, camuflau, de fapt, niște turnee muzicale prin diverse orașe interne ale Imperiului Rus. Eminentă instrumentistă a abordat pe parcurs și compoziția, scriind diverse piese muzicale. Iată din ce cauză, cu timpul, concertele susținute de ea devin populare printre amatorii de muzică, iar melodiile ei încep a fi recunoscute din prima, de melomanii aceluși timp. Plină de dorința de afirmare pe marele scene, dar fiind o fire prea delicată, a cărei *modestie* a ținut-o în *umbră* cu tot nemărginitul său talent, se părea că Cleopatra s-a născut într-un timp nepotrivit, la locul nepotrivit, pentru a da din aripi în forța deplină. Dar cu toate că natura a fost mai puțin darnică în ceea ce privește aspectul fizic, Cl. F. Hrșanovkaia, pe scenă, demonstra nu doar talent, ci și eleganță, stil, bun gust și clasă.

Meritul artistic, originalitatea, ca și încercările, pe alocuri îndrăznețe ale Cl. Hrșanovkaia, au fost la un moment dat observate de compozitorul Vladimir Rebicov. În anul 1899, V. Rebicov era preocupat de deschiderea secției Societății Muzicale Ruse, fondate de acesta, în locul societății „*Garmonia*”, în Chișinău,

² Liubovi A. Beliugova, fondatoarea și directoarea Liceul nr.1 de fete, între anii 1864-1871.

și avea nevoie de artiști puternici. În același an, din luna septembrie, Cleopatra acceptă invitația lui V. Rebricov, de a preda vocalul în clasele muzicale. În anul 1900 pe lângă această Societate, este deschisă și o școală muzicală, și în scurt timp, Cleopatra începe să concerteze împreună cu elevii săi, concertele sale devenind memorabile, oferind publicului interpretări de romane ale autorilor contempoani ruși: Glinca, Dargomîjskii, Ceikovskii etc. Periodic prezenta publicului local și propriile melodii scrise pe versurile lui Pușkin, Tiutcev ș.a.

În scurt timp însă, activitatea Societății Muzicale Ruse începe a fi blocată de multe impedimente create artificial de un grup de persoane care doreau să profite pe seama acestei instituții, din care motiv, rând pe rând, din școala muzicală pleacă cei mai buni pedagogi, inclusiv V. Rebricov.

În asemenea situație complicată, Cleopatra i-a decizia să nu mai depindă de nimeni și să deschidă o proprie școală muzicală, lucru care îi reușește în anul 1902, devenind profesoară și fondatoare a unei instituții particulare de muzică pe care o numește „*Clasa cântului individual*” din Chișinău, care va deveni una dintre primele școli muzicale particulare din Basarabia. Peste doi ani, școala muzicală, pe care Cleopatra Hrșanovskaia a înființat-o, își schimbă sediul. Așa, în 1904, după decesul nobilei Mariei I. Abramova, directoarea unei școli primare-grădinițe (fondată în 1880, pe strada Leovskaia colț cu strada Seminaraskaia), instituția va trece sub conducerea surorilor Hrșanovskie Maria și Cleopatra [6, p. 52].

Elevii studiau aici atât bazele artei instrumentale, notele muzicale, vocalul, dar și arta tehnologică, dezvoltând elevilor săi deprinderi de viață. Către anul 1914 și copiii din grădinița de pe lângă această școală studiau vioara, violoncelul, pianul, formând, pe parcurs, un ansamblu închegat, bucurând mentorii săi prin rezultate frumoase și de perspectivă. Scopul Cleopatrei era să-i unească pe toți învățăceii săi într-o capelă și care transmitea un mesaj clar că diversitatea poate crea o unitate doar prin cultură și armonie. Educând mici talente, școala își consolida imaginea prin obținerea locurilor și victoriilor în urma participării la diverse expoziții și concerte unde participau .

Oamenii *talentați* cu adevărat sunt *talentați* în mai multe domenii. Cu anii, C. Hrșanovskaia devine unul dintre cei mai buni specialiști în *domeniul* pedagogiei *muzicale*, expert al artei interpretative și al didacticii *muzicale din Basarabia*. Activitatea *Școlii Hrșanovski* a fost susținută de epitroapele Ecaterina P. Demi și Elena A. Cristi [6, p. 53].

În unul dintre numerele ziarului „*Бессарабская жизнь*” din anul 1916, Cleopatra Hrșanovskaia s-a împărtășit cu ideile, rezultatele, planurile și cu specificul programei educaționale a școlii și grădiniței de copii pe care le conducea împreună cu soră sa Maria. Așa Cleopatra a ținut să remarce faptul că predarea în paralel a artei tehnologice și a muzicii aduc rezultate frumoase, ceea ce a permis școlii să-și expună lucrările celor mai creativi elevi la *Expoziția Basarabeană* de vară. În planurile de perspectivă a Cleopatrei era formarea unei orchestre de copii și deschiderea unei clase suplimentare în schimbul doi, unde toți doritorii, pe lângă educația muzicală, puteau să învețe și munca manuală [17].

După 1918, școala primară și grădinița de copii conduse de surorile *Hrșanovski* au continuat să activeze, ca instituții pentru minoritari. Special pentru activitățile copiilor, Cleopatra, în rolul său de conducător artistic, le compunea mici opere-basmă. Periodic școala sa organiza serate muzicale unde erau interpretate compoziții și piese muzicale contemporane din clasică rusă, inclusiv diverse melodii pe versurile clasicilor români Alexandri, Eminescu etc, romane și melodii compuse de directoarea școlii, Cleopatra Hrșanovskaia.

Pe parcursul celor 37 de ani de activitate a școlii muzicale particulare, au primit educație muzicală zeci de copii basarabeni de diverse naționalități, unii dintre discipolii Cleopatrei continuându-și studiile muzicale în conservatoriile europene, unii devenind ulterior nume sonore în domeniul artei muzicale, atât la nivel local,

cât și internațional, printre care: *Iosif Binder, Ana Wexler, Ida Corafeld, Maxim Căușu și Elena Măcărescu-Șeidenvald etc.*

Către sfârșitul vieții, ca recunoaștere a talentului sau nemărginit, Cleopatra Hrșanovskaia a devenit membră a Societății Compozitorilor Români, reprezentată în acea epocă de valoroase personalități a timpului și condusă de renumitul George Enescu.

În anul 1930, la 10 decembrie se stinge din viață cel mai apropiat om, sora Maria, în vârstă de 71 de ani, fiind înmormântată în umătoarea zi la 11 decembrie în orașul Chișinău. Aceasta va reprezenta una dintre cele mai mari lovituri pentru Cleopatra, care, în lipsa propriei familii, a fost deosebit de atașată de sora sa mai mare...

Ultima operă scrisă de Cleopatra a fost tot una pentru copii, „*Greierul și furnica*” (în baza fabulei lui I.A. Krîlov), opera fiind dedicată A.S.R.Marelui Voievod Mihai.

În anul când Cleopatra Hrșanovskaia a împlinit 75 de ani, comunitatea muzicală din Chișinău, a organizat un concert festiv special, evenimentul fiind reflectat în presa timpului.

Cleopatra Hrșanovskaia se stinge din viață la 15 martie 1939, în orașul Chișinău, lăsând posterității mai multe mape cu note de muzică pentru copii, romanețe, lieduri, muzică pentru scenă etc. După moartea compozitoarei, întreaga sa arhivă ce includea și multe recomandări metodice pentru predarea tinerilor vocaliști, a fost transferată la Conservatorul *Unirea*, ce se afla în anii interbelici pe locul fostei *Societăți Muzicale Ruse*. La începutul celui de-al Doilea Război Mondial, arhiva cu romanțele, liedurile, muzica scrise de Cl. Hrșanovskaia pentru copii și pentru scenă, s-a pierdut în timpul bombardamentului din 15 iulie din 1941, de la care a avut de suferit și o parte a clădirii Conservatorului.

O serie de romanețe semnate de Cleopatra Hrșanovskaia s-au aflat, un timp, în colecția actriței și solistei Sidi Birchental-Sidi-Tal. Aceasta, le-ar fi primit în anul 1940 de la compozitorul Abraham Beigler, în timpul uneia dintre turneele sale prin Basarabia. Straniu însă, este faptul că toate aceste romanețe ale Cl. Hrșanovskaia, au dispărut din apartamentul artistei Sidi Birchental-Sidi-Tal din Cernăuți, în circumstanțe suspecte, la moartea acesteia în anul 1983[17].

Indiscutabil, Cleopatra Hrșanovskaia poate fi apreciată ca fiind o personalitate complexă: o învățătoare deosebită și totodată *un compozitor pur și simplu*, care, în pofida circumstanțelor, a mers înainte și și-a privit zâmbind destinul în ochi. *Muziciană* cu totul specială și interpretă talentată și dotată cu o remarcabilă spontaneitate creatoare, Cleopatra Hrșanovskaia rămâne în istoria muzicii autohtone drept prima femeie compozitor din Basarabia, care a reușit să abordeze cu succes diverse genuri musicale, să **transforme energia și talentul într-un produs inedit, inspirat de conceptele perioadei Belle Epoke și al modernismului interbelic.**

Totodată, împreună cu sora sa Maria Hrșanovskaia (1859-1930), prin intermediul Școlii *particulară de muzică „Clasa cântului individual”* a contribuit la dezvoltarea culturii muzicale în Moldova.

În consecință, istoria vieții Cleopatrei Hrșanovskaia demonstrează că destinul nu este doar un punct virtual, undeva, într-un trecut, sau viitor îndepărtat, incert și greu de inteles. Destinul este pregătit pentru întâlnire. Destinul e cel care-ți dictează cursul vieții, iar bucuriile și necazurile merg braț la braț în direcția croită pentru fiecare.

Istoria Cleopatrei Hrșanovskaia merită o mai mare atenție din partea cercetătorilor contemporani, investigații și cercetări minuțioase, evitând oricare superficialitate în abordare, completând, în măsura posibilităților, golurile care persistă în diverse surse de cercetare. Merită o reevaluare a locului și a importanței reale a C. Hrșanovskaia, a cărui nume, uneori a fost omis pe nedrept, deși a fost inclus în unele ediții enciclopedice, iar creația n-a fost propagată sau mediatizată în modul convenit pe parcursul secolului al XX-lea.

Bibliografie

1. Адрес-календарь Бессарабской губернии, Бессарабский календарь на 1893 г., Типография Бессарабского губернского правления, Кишинев, р. 10, 12.
2. Адрес-календарь Бессарабской губернии, Бессарабский календарь на 1897 г., Типография Бессарабского губернского правления, Кишинев, pp. 31-32.
3. Альманах "Бессарабия". *Графический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник* Справочный отдел. Правительственные, сословные и общественные учреждения в Бессарабской губернии, Кишинев, 1903. <http://old.dmitriid.com/files/projects/book.html>
4. Бессарабская почта, Кишинев, 1930, 11 дек., № 2939.
5. Бессарабская почта, Кишинев, 1931, 17 янв., № 2976.
6. Bezviconi, Gh., Femeia basarabeană // „Din Trecutul Nostru”, 1934, nr. 11-12, p. 52.
7. Bezviconi, Gh., Profiluri de ieri si de azi, 1943, (336 p.), p.111
8. Buzilă, S., Interpreți din Moldova : Lexicon encicl. (1460-1960), Ch., 1996.
9. Buzilă, S., Hrșanovschi Cleopatra // Interpreți din Moldova: Lexicon encicl. (1460-1960), Ch., 1996.
10. Bobîna, Gh., Troianowski, L., *Prezente basarabene in spiritualitatea romaneasca* – Dictionar, Civitas, Chișinău, 2007.
11. Colesnic, Iu., Hrșanovschi Cleopatra // Chișinău: encicl., Ch., 1997.
12. Colesnic, Iu., Hrșanovschi Cleopatra // Femei din Moldova : encicl., Ch., 2000.
13. Chelariu, Tr. <http://www.lucafarul.net/traian-chelariu-specializat-in-filosofie-in-franta-si-italia-cu-doctoratul-la-roma-bun-la-deratizare-in-romania>.
14. Hrșanovschi, Cleopatra : [schiță biogr.] // Literatura și arta Moldovei: encicl. : [în 2 vol], Ch., 1986, vol 2, p. 408, Cu caract. chir.
15. Музыка Республики Молдова <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1048601>
16. Nițulescu, P., Hrșanovschi Cleopatra // Muzica românească de azi : Cartea Sindicatului artiștilor instrumentiști din România, București, 1939, pp. 763-764.
17. Пожар, С., „Бессарабская Клеопатра, или вокал и... рукоделие: певица, педагог, композитор, музыковед” // Пятница, Январь, 25. 2008 <http://www.kn.md/?idn=1857>
18. 54-й пехотный Минский полк <http://ria1914.info/index.php?title=54>

Анехе:

1. *Imaginea Cleopatrei Hrșanovskaia în vienetele școlare ale Liceului nr.1 de fete a Zemstvei din Basarabia din anii 1892 și 1893*

2. *Timbru emis de Poșta Moldovei în anul 2011*

3. *Fotografiile surorilor Hrșanovski. Imagine din revista „Din Trecutul Nostru”, 1934, nr. 11-12, p.52*

4. Cererea Cleoparei Hrșanovskaia. (ANRM, F. 1862). Este curios că iscălitura diferă de caracterul scrisului al conținutului cererii.

